

УДК 378.22.02:17.023.36

АКСІОЛОГІЧНИЙ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХОДИ ЯК АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Винничук Р.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

У статті досліджуються сутність педагогічної аксіології та культури. Аналізуються аксіологічні та культурологічні концепти та ціннісно-сміслові утворення. Актуалізується питання ціннісних надбань. Розкривається актуальність та необхідність постійного системного аксіологічного підходу в освітньому процесі сучасної системи освіти.

Ключові слова: аксіологія, аксіологічний підхід, культурологічний підхід, цінності, освітні цінності, педагогічні цінності, педагогічна культура.

Постановка проблеми. Передумовою розгляду аксіологічних аспектів підготовки фахівців у вищій школі в рамках нашого дослідження стала вагома наукова позиція авторів у роботах яких актуалізується питання щодо важливості врахування ціннісних орієнтацій у етичному, загальнокультурному, професійному рівнях фахівця вищої школи. У світлі цього проблема аксіологічного та культурологічного підходу в педагогіці стала актуальним предметом дослідження цілого ряду науковців, зокрема, Н. Асташової, І. Бежа, О. Вишневецького, І. Зязюна, П. Ігнатенка, В. Кузнецової, В. Лутая, В. Сластьоніна, В. Струманського, О. Сухомлинської.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження аксіологічних аспектів у сучасній педагогічній науці останнім часом набуло широкої популярності. Вказана тенденція є результатом процесу гуманізації освіти, що все частіше актуалізує питання визначення і осмислення системи цінностей у постіндустріальному освітньому середовищі.

Щодо проблеми ціннісних орієнтацій та безпосередньо реалізації аксіологічного підходу у розробці сучасних педагогічних тематик, то як приклад можемо навести такі напрями: єдність науково-теоретичного (пізнавального) і духовного-практичного (ціннісного) відношень у розвитку особистості (І. Зязюн); виховання особистості (І. Бех); формування цілісної особистості майбутнього педагога (Л. Хомич); формування цінностей самоактуалізації та саморозвитку особистості, ціннісних орієнтацій, творчого потенціалу (В. Сластьонін); роль і зміст освітніх цінностей в умовах трансформації українського суспільства (Н. Ткачова) тощо.

Ключем для дослідження педагогічних явищ і процесів є наукова методологія. Теоретична побудова моделі формування педагогічної культури майбутнього вчителя, як і будь-яке інше педагогічне дослідження, потребує визначення методологічних підходів до його проведення. Одними з найважливіших підхо-

дів нами були обрані аксіологічний та культурологічний.

Розкриває сутність аксіологічного підходу діалектико-матеріалістична аксіологія. Її концептуальний апарат включає в себе поняття «цінність», аксіологічну характеристику індивіда (суб'єкта ціннісних відношень), загальні аксіологічні категорії (значення, смисл, оцінка, потреба, мотивація, ціль, ціннісні орієнтації) [7].

На думку багатьох авторів (О. Арнольдов, Ю. Єфімов, І. Громов, В. Малахов, В. Тугарінов, Н. Чавчавадзе та ін.) сукупність матеріальних і духовних цінностей створених людством і складає сутність культури. Отже, людина завжди діє в рамках загальнолюдських цінностей, будучи одночасно об'єктом культурних впливів і суб'єктом, творцем цінностей.

Проблема цінностей як філософська проблема розглядалася у роботах В. Абрамова, С. Анісімова, В. Блюмкіна, В. Дьоміна, С. Дробницького, О. Здравомислова, О. Івіна, А. Кавалерова, М. Кагана, Т. Проховської, С. П'янзіна, М. Розова, Л. Столовича, В. Тугарінова, К. Хруцького, Н. Чавчавадзе.

Відволікаючись від неістотних відмінностей у позиціях авторів, можна зробити загальний висновок, що цінності – це сукупність реальних предметів і абстрактних ідей, які мають високу значущість для суспільства чи окремої особистості. Сутність цього феномена можна пояснити тільки через розкриття його зв'язку з соціальним життям людей, бо поза суспільства цінностей не існує. Пізнання сутності цінностей як системотворювального компоненту культури допомагає розкрити смисл цієї категорії для аналізу педагогічної реальності, завдань освіти.

Аксіологічний підхід дозволяє розглядати освіту як соціально-педагогічний феномен, що знаходить своє відображення в основних його ідеях: універсальність і фундаментальність гуманістичних цінностей, єдність цілей і засобів, пріоритет ідеї свободи.

У структурі ціннісних імперативів змісту сучасної освіти, поряд із завданнями освоєння накопиченої суспільством культури, особливе місце посідає формування ціннісного ставлення до природного і соціального середовища, власного здоров'я, зміна творчого потенціалу людини, розвиток її здібностей перетворювати існуючу дійсність.

Виходячи з аксіологічних ідей, можна виділити такі культурно-гуманістичні функції освіти: розвиток духовних сил, здібностей і умінь, які дозволяють людині долати життєві труднощі; формування характеру і моральної відповідальності в ситуаціях адаптації до соціального і природного середовища; забезпечення можливостей для особистісного і професійного росту і здійснення самореалізації; оволодіння засобами для досягнення свободи, особистої автономії, щастя і здоров'я; створення умов для саморозвитку творчої індивідуальності особистості і розкриття її духовних потенцій [6].

Розвиток особистісного в людині передбачає засвоєння системи гуманістичних цінностей, які складають основу загальнолюдської культури. Питання про впровадження цих цінностей в освітній процес має велику соціальну значущість. Від його успішного вирішення залежать перспективи гуманізації суспільства і особистості. Людина як самоціль розвитку, як критерій оцінки соціальних процесів є гуманістичним ідеалом перетворень, що відбуваються у країні.

У ціннісних орієнтаціях цінність виконує роль своєрідного орієнтира і певного регулятора поведінки і діяльності людини у предметній і соціальній дійсності. Особистість орієнтується на найбільш потрібні їй цінності, які в перспективі відповідатимуть її інтересам, і цілям, імпонуватимуть її досвіду. В професійній ціннісній орієнтації педагога такою цінністю є конкретна професія, коли педагогічні цінності виступають відносно стійкими орієнтирами, за якими вчитель співвідносить своє життя й педагогічну діяльність [4].

Реалізація аксіологічного підходу забезпечує переведення, трансформацію певних соціально-значущих цінностей на рівень конкретних ціннісних пріоритетів особистості. У такому випадку певна цінність перетворюється в суб'єктивне надбання цієї людини, тобто ця цінність стає суто індивідуальною реальністю, значимою тільки для суб'єкта, який її переживає.

Реалізація аксіологічного підходу набуває особливої актуальності у сучасних умовах бурхливих змін ціннісних орієнтацій суспільства.

Засвоєння і створення нових цінностей можливе тільки в культурному середовищі та завдяки духовній активності людини, її взаємодії з навколишнім світом і собою. Аксіологічний підхід до вивчення культури припускає певну ієрархію культурних цінностей, поза

якою саме поняття цінності позбавляється змісту. Цінності, виконуючи функцію стимулів, створюють умови для реалізації особистості на нормативно-рольовому і особистісно-смісловому рівнях. Джерело особистісно-сміслові активності майбутнього вчителя – специфічні для його професійно-педагогічної діяльності потреби: постійне професійне самовдосконалення і надання допомоги своїм учням в їх особистісному розвитку [2].

Система цінностей і ціннісних орієнтацій, які емоційно «забарвлюються» у процесі діяльності та визначають ставлення особистості до себе, інших людей і навколишнього світу є одними з складників духовної культури особистості.

Професійно-педагогічна культура в аксіологічному аспекті розглядається як єдність педагогічних цінностей: цінностей-цілей, технологічних цінностей, цінностей-властивостей і цінностей-відносин. Вони визначають діяльність викладача та його перфекціонізм [5].

Сутність культурологічного підходу полягає у вивченні світу людини в контексті її культурного існування, в аспекті того, чим світ є для людини, яким сенсом він для неї наповнений. Це вивчення культурної наповненості реальності, існуючих культурних програм.

Культурологічний підхід як конкретно-наукова методологія пізнання й перетворення ґрунтується на аксіології – ученні про цінності та ціннісну структуру світу. Культурологічний підхід зумовлений об'єктивним зв'язком людини з культурою як системою цінностей. Людина містить у собі частину культури. Вона не тільки розвивається на основі освоєної нею культури, а й вносить у неї дещо принципово нове, тобто вона стає творцем нових елементів культури. У зв'язку з цим освоєння культури як системи цінностей є, по-перше, розвитком самої людини і по-друге, становлення її як творчої особистості.

Культурологічний підхід вимагає необхідності проектування оптимальної системи педагогічної освіти, що максимально повно відповідає існуючому типу культури та запитам сучасної цивілізації.

Культурологічний підхід дозволяє розглядати педагогічні явища та педагогічну діяльність як сукупність культурних компонентів на широкому культурному фоні соціуму з урахуванням локальної культурної ситуації. Педагогічні факти й явища при такому підході розкриваються з урахуванням реальних культурних процесів у минулому, сьогоденні та майбутньому.

Культурологічний підхід розглядає феномен культури стрижнем розуміння людини, її свідомості і життєдіяльності, культуротворчості. Це перш за все гуманістична позиція, що визнає людину суб'єктом культури, її головною діючою особою. Культурологічний підхід над-

звичайно важливий при розробці гуманістичних засад педагогіки, оскільки її основоположна ідея людиноцентризму передбачає своїм об'єктом цінність людини як особистості, будеться на визнанні її прав на вільний розвиток і виявлення своїх здібностей. Гуманістична парадигма актуалізується новим розумінням сучасної культури, орієнтованої на самоцінність та біопсихосоціальну унікальність людини [5].

Згідно з культурологічним підходом педагогічна діяльність має сприяти створенню оптимальних умов засвоєння загальнолюдської і національної культури, усвідомленню і самореалізації особистістю своїх культурних потреб, інтересів і здібностей. Освітнє середовище має стати культурно-освітнім, де здійснюється культурний розвиток особистості, набуття нею досвіду культурної поведінки, надання їй педагогічної допомоги і підтримки в культурній самоідентифікації та самореалізації творчого потенціалу.

Як методологічна основа і метод проектування виховання культурологічний підхід дозволяє трактувати освіту узагальненою культурою в єдності її аксіологічного, діяльнісного та особистісно-творчого компонентів, діалог і творчість – способами культурного саморозвитку.

Культурологічний підхід базується на тому, що критерієм знання як феномена культури є не стільки відповідність цій дійсності, скільки узгодження даної форми знання із загальними ціннісно-смысловими настановами культури. Основний смысловий знак освіти «раціоналізм» змінюється на знак «культура». При цьому поступово відбувається відхід від абсолютизації цінності раціональних наукових знань («знання-центризм») до усвідомлення, засвоєння і реалізації в освітній практиці гуманітарних і культурних цінностей («культуроцентризм») [4].

У педагогічному дослідженні культурологічний підхід не виключає реалізації інших підходів. Педагогічна підготовка в такому випадку забезпечує високий рівень культурологічного розвитку особистості майбутнього вчителя, входження й інтеграцію його з загальною і професійно-педагогічною культурою, які відображають соціально-педагогічний стан суспільства.

Пошуки моделей формування педагогічної культури, адекватних сучасному типу культури і відповідних новому етапу розвитку цивілізації, складають одну з актуальних проблем сучасної педагогіки. При цьому на перший план висуваються завдання розробки теоретичних основ цілісного процесу формування педагогічної культури стосовно таких катего-

рій, як зміст, методи і організація навчання. Вирішення зазначених проблем створює необхідність розгляду педагогічної культури як частини загальнолюдської і професійно-педагогічної культури, культуровідповідної системи, культуротворчого процесу [3].

Як методологічна основа педагогічної культури культурологічний підхід передбачає погляд на сучасні явища і процеси як феномен культури. Він дозволяє їх розглядати на широкому соціокультурному фоні соціуму з урахуванням локальної культурної ситуації і вони розкриваються з урахуванням реально протікаючих соціокультурних процесів в минулому, теперішньому і майбутньому.

Культурологічний підхід як методологічна основа педагогічної культури передбачає розгляд феномену культури як стрижневого в розумінні і поясненні людини, її свідомості щодо ставлення до навколишнього середовища і власного здоров'я. Це перш за все гуманістична позиція, яка визнає людину суб'єктом культури, її головною діючою особою.

Аксіологічний підхід не тільки проголошує людину як найвищу цінність суспільства і самоціль суспільного розвитку, але і дозволяє вивчати явища (у тому числі і педагогічні) з точки зору закладених у них можливостей задоволення потреб людини [2].

Отже, застосування культурологічного підходу до формування педагогічної культури студентів вищого педагогічного навчального закладу дозволяє розглядати її на загальнокультурному фоні, вивчати її властивості в руслі інтеграції педагогіки і культури. Аксіологічний підхід розглядає педагогічну культуру як діалектичну інтегровану єдність загальнолюдських, національних, професійно-педагогічних цінностей та дає можливість їх інтеріоризації і суб'єктивізації.

В результаті професійної підготовки у вищому навчальному закладі майбутній фахівець має стати не лише реципієнтом культурних цінностей, а й дослідником культурно-освітніх процесів на основі системи відповідних культурологічних знань та умінь, пояснених гуманістичними аксіологічними орієнтаціями, творцем аксіологічного середовища, обумовленого завданнями і специфікою обраної професії.

Подальші дослідження планується продовжити у напрямі обґрунтування інших методологічних підходів до моделі формування педагогічної культури студентів, зокрема системного, інтегрованого, гуманістичного та особистісно-діяльнісного.

Список літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. / Іван Дмитрович Бех. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Вітвицька С. С. Аксиологічний підхід до виховання особистості майбутнього вчителя // Креативна педагогіка. Наук.-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Вінниця, 2015. – Вип. 10. – С. 63-67.
3. Гершунский Б. С. Концепция самореализации личности в системе обоснования ценностей и целей образования / Гершунский Б. С. // Педагогика, 2003. – № 10. – С. 3-7.
4. Зязюн І. Аксиологічні ресурси педагогічної дії вчителя / Іван Андрійович Зязюн // Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук, праць. – Київ-Полтава, 2011. – С. 9-24.
5. Исаев И. Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / И. Ф. Исаев. – М.: Белгород: МПГУ, БГПИ, 1993. – С. 68-74.
6. Олейникова О. Д. Образовательные ценности и ценностная инверсия в культуре / О. Д. Олейникова // Философия образования для XXI века. – 2001. – № 1. – С. 69-79.
7. Філософський енциклопедичний словник / [за ред. В. Шинкарука]. – К.: Абрис, 2002. – 744 с.

Винничук Р.В.

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко

**АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОДЫ
КАК АСПЕКТЫ МЕТОДОЛОГИИ СОВРЕМЕННОЙ ПОДГОТОВКИ
СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ****Аннотация**

В статье исследуются сущность педагогической аксиологии и культуры. Анализируются аксиологические и культурологические концепты и ценностно-смысловые образования. Актуализируется вопрос ценностных достижений. Раскрывается актуальность и необходимость постоянного системного аксиологического подхода в образовательном процессе современной системы образования.

Ключевые слова: аксиология, аксиологический подход, культурологический подход, ценности, образовательные ценности, педагогические ценности, педагогическая культура.

Вуннычук Р.М.

Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko

**AXIOLOGICAL AND CULTUROLOGICAL APPROACHES
AS ASPECTS OF THE METHODOLOGY OF MODERN TRAINING
OF SPECIALISTS AT HIGHER SCHOOL****Summary**

The article examines the essence of pedagogical axiology and culture. Analyzes axiological and culturological concepts and axiological education. Actualizes question of valuable achievements. Reveals the importance and need for a permanent system of axiological approach in the educational process of a modern system of education.

Keywords: axiology, axiological approach, culturological approach, values, educational values, educational values, pedagogical culture.